

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра історії української літератури та компаративістики

Дипломна робота
магістра

з теми **Компаративний аналіз творів літератури і театру у
загальноосвітній школі**

Виконала: Ukr1-M18 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
Яцюк Наталія Едуардівна

Керівник: Насмінчук Г.Й., кандидат
філологічних наук, професор кафедри історії
української літератури та компаративістики

Рецензент: Шулик П.Л., кандидат філологічних
наук, доцент кафедри германських мов і
зарубіжної літератури

Кам'янець-Подільський – 2019 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Специфіка та особливості художнього сприймання творів мистецтва.....	7
1.1 Художнє сприйняття в мистецтві: огляд та науковий аналіз літератури.....	7
1.2. Методологія художнього сприйняття творів мистецтва.....	24
1.3. Проблеми театральної творчості та її глядацького сприймання.....	28
Розділ 2. Компаративний аналіз творів літератури й театру (на прикладі вивчення п'єси М.Куліша «Маклена Граса» та роману М. Матіос «Солодка Даруся».....	50
2.1. Аналіз п'єси М.Куліша «Маклена Граса».....	50
2.2. Аналіз роману М.Матіос «Солодка Даруся».....	56
Розділ 3. Експериментальне дослідження.....	68
3.1. Система експериментальної роботи під час вивчення «Маклена Граса» та «Солодкої Дарусі» у старших класах загальноосвітньої школи.....	68
3.2. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи.....	83
Висновки.....	88
Список використаної літератури.....	91

ВСТУП

Магістерська робота присвячена одній з актуальних проблем, а саме методики вивчення української літератури – проблемі стану мистецької освіти в школі, інтегруючої ролі української літератури у формуванні в учнів системи художнього мислення.

Аналіз цієї методичної категорії засвідчує розмаїтість підходів до її тлумачення, недостатню теоретичну виразність і термінологічну окресленість, довільне оперування психологічним інструментарієм. Проте українськими і зарубіжними дослідниками на сьогодні зроблено чимало в осмисленні і розробленні цього складного, багатоаспектного поняття. В основному методисти та науковці зійшлися у визнанні необхідності введення в курс української літератури творів суміжних мистецтв. Адже під час вивчення мистецтва слова музика, живопис, кіно, скульптура та інші види мистецтв впливають на різні сфери сприймання, а отже і дають додатковий стимул для розуміння літератури і розвитку особистості в цілому.

Особливо важливим є вивчення в школі творів театрального мистецтва, адже драматичні твори в школі вивчалися завжди. Та чи має це вивчення якийсь специфічний вплив на літературну освіту і виховання школяра?

Сучасні театрознавці твердять, що ХХІ століття – це передусім епоха режисури, доба розквіту видовищної творчості, коли одне й те ж літературно-драматичне першоджерело може стати основою найрізноманітніших сценічних прочитань.

Сьогодні в театрі особливої уваги потребує розробка мізансцен – одного з найважливіших засобів образного виявлення змісту п'єси. Спектакль – чергування мізансцен, в яких матеріалізується задум постановника. Мізансцена може бути динамічна і статична, а ще метафорична, алегорична, гіперболічна, іронічна. Вона може класифікуватися за тематичним, жанровим чи композиційним принципом – це залежить від конкретного філософського чи психологічного, культурологічного чи якогось іншого плану режисера. Але

завжди вона повинна бути яскравою, колоритною, емоційною, психологічно умотивованою, наповненою художньою фантазією постановника. Усе це переживає читач-глядач.

Театральне мистецтво, вбираючи в себе нові засоби художньої виразності, в тому числі покликані до життя позатеатральними процесами – літературою, кіно, радіо, телебаченням, естрадою, цирком, свідомо і цілеспрямовано направляють творчі пошуки до синтезу мистецтв як цілісної, емоційно-виразової художньої системи.

Театральному мистецтву властива єдність усіх складових одиниць. Артист, народжуючи образ сценічного героя, з одного боку відштовхується від драматургічного матеріалу, а з другого від режисерської концепції вистави. У той же час життя створеного ним образу коїться у просторі, сконструйованому фантазією сценографа, а звуки, мелодії, які супроводжують спектакль, написані композитором. У свою чергу постановник має дослухатися до думок акторів, художників, композиторів. Виразальні засоби їхніх мистецтв вимуровують підвалини режисерського вирішення спектаклю. Від здібностей актора сприймати і передавати глядачу музичний задум композитора і думку режисера залежить звучання вистави (в широкому розумінні цього поняття). Музикально чутливий і талановитий артист стає справжнім співавтором композитора і «автора вистави», відкриває за допомогою музики нові глибини виразності. Розкритися, зажити повнокровним сценічним життям ідеї художника можуть лише за творчою допомогою артиста, якому в свою чергу сценографія допомагає на повну силу виявити внутрішній і зовнішній світ персонажа. Співавтором такого твору стає і учень, який або читає драматичний твір або дивиться виставу.

Як бачимо, компоненти театру настільки взаємозв'язані поміж собою, що зміна одного з них веде до перебудови всіх складових одиниць вистави. Завдяки спільним зусиллям людей різних театральних професій народжується художньо-цілісний сценічний твір, а за допомогою уяви читача-глядача часто отримує нову інтерпретацію.

Об'єкт дослідження – сукупність проблем сприймання творів мистецтва та театрального мистецтва учнями-старшокласниками на прикладі п'єси М.Куліша «Маклена Граса» та роману М. Матіос «Солодка Даруся».

Предмет дослідження – взаємозв'язки творів художньої літератури та театру на прикладі драми М. Куліша «Маклена Граса» та на прикладі роману М. Матіос «Солодка Даруся».

Методи дослідження: метод стильового аналізу – дослідження роману М. Матіос та п'єси М.Куліша у контексті вітчизняної літератури, поглиблення розуміння стильового синкретизму творчості письменників; проблемно-стильовий підхід сприяв виявленню у змісті й формі аналізованих творів продуктивних та непродуктивних тенденцій; біографічний метод – необхідний для пояснення творчості письменників, спираючись на її біографію; формальний метод (структуралізм) – застосовувався для дослідження структури творів; стилістичний метод – виявлення ідіостилу письменників; методологія рецептивної поетики – розгляд окремих творів, як багаторівневої структури, орієнтованої на реципієнта-інтелектуала.

При вивченні даного предмета дослідження керуємося такими **принципами:** естетики художнього твору; єдності порівняльного аналізу, синтезу, висновків; фактографізму.

Мета роботи – обґрунтувати концепцію вивчення української літератури у взаємозв'язку з театральним мистецтвом, визначити умови ефективності її сприймання та перевірка цього процесу в умовах роботи зі старшокласниками закладу освіти.

У відповідності до мети ставимо перед собою **завдання :**

- проаналізувати стан наукового опрацювання проблеми;
- теоретично обґрунтувати філософсько-естетичну та психолого-педагогічну необхідність вивчення української літератури у взаємозв'язках з мистецтвом, зокрема з театром;
- виявити особливості сприймання учнями – старшокласниками літератури та театрального мистецтва;

- дослідити та охарактеризувати художнє сприйняття в мистецтві;
- розробити модель сприймання драми М. Куліша «Маклена Граса» учнями 11 класу у взаємозв'язку література – театр;
- розробити модель сприймання роману «Солодкої Дарусі» учнями 11 класу у взаємозв'язку література – театр;
- розробити порівняльний аналіз творів М. Куліша «Маклена Граса» та М. Матіос «Солодка Даруся»;

Здійснення цього уможлиблюється через розгляд процесу викладання літератури у взаємозв'язках з суміжними мистецтвами як особливої методичної, системи, яка розглядає мистецтво слова в органічних зв'язках з іншими видами мистецтв, зокрема театру, і виявляє таким чином його специфічні риси, що і викликало необхідність дослідження даної теми та доводить його *наукову новизну*.

Наукова новизна роботи полягає у постановці та розробці проблем, які ще не отримали всебічного і об'єктивного висвітлення в дослідженнях української літератури. Зокрема компаративний аналіз таких творів літератури та театру, які вивчаються учнями в 11 класі «Маклен Граса» та «Солодка Даруся».

Практичне значення результатів магістерської роботи полягає в розробці положень сприймання творів української літератури у взаємозв'язках з театральним мистецтвом на культурологічних засадах. Напрацьовані матеріали можуть використовуватись як на шкільних уроках літератури, так і на заняттях з методики навчання української літератури у вищих навчальних закладах.

Структура роботи: 98 сторінок, 3 розділи, 7 підрозділів, 91 джерело в переліку літератури.

ВИСНОВКИ

Отже, під час написання магістерської роботи ми проаналізували стан наукового опрацювання проблеми та теоретично обґрунтували філософсько-естетичну та психолого-педагогічну необхідність вивчення української літератури у взаємозв'язках з мистецтвом, зокрема з театром, адже питання вивчення літератури у взаємозв'язках з іншими видами мистецтв досліджувалось давно, але не завжди успішно.

Вчені – дидакти 50-60 років минулого століття допустили серйозні теоретичні помилки, пов'язані з мистецтвом, позаяк відводили йому лише допоміжну роль у процесі вивчення основ наук. Наприклад, у деяких монографіях (Дидактика під загальною редакцією Б. Єсіпова, 1957) педагоги, досліджуючи процес навчання, розглядають лише одну форму пізнання – науку, а другу – мистецтво ставлять у залежність від першої [15].

Під час проведення експериментального дослідження нами було виявлено особливості сприймання учнями-старшокласниками літератури та театрального мистецтва, охарактеризовано художнє сприйняття останніми в мистецтві.

Переглянувши зміст театральнo-творчoгo розвитку старшокласників, ми підготували систему театральнo-творчoї діяльнoсті школярів – багаторівневий процес, спрямований на формування в учнів відповідної суми знань про театральне мистецтво, основ глядацької культури і навичок акторської, режисерської, сценографічної майстерності; визначили основні напрями використання театральнoгo мистецтва на уроках української літератури: оглядові лекції, присвячені українській культурі того чи іншoгo періоду її розвитку; поодинокі оглядові лекції з історії українськoгo театру і драматургії; вивчення біографії письменника, пов'язанoгo із театральним мистецтвом; заняття текстувальнoгo вивчення драматичнoгo твору; схарактеризували основні види роботи під час певних напрямів залучення суміжної синтетичної образотворчості.

Виявили доцільні методи і методичні прийоми вивчення української літератури у взаємозв'язках з театральним мистецтвом: словесні, наочні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, логічні, методи самостійної роботи, методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності школярів (методи формування пізнавальної цікавості і методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні), методи контролю і самоконтролю під час навчання.

Запропонували матеріали для формування культури сприймання театального спектаклю.

Після чого, ми розробили модель сприймання драми М. Куліша «Маклена Граса» учнями 11 класу у взаємозв'язку література – театр, розробили модель сприймання роману «Солодкої Дарусі» учнями 11 класу у взаємозв'язку література – театр, після чого розробили порівняльний аналіз творів М. Куліша «Маклена Граса» та М. Матіос «Солодка Даруся».

Використання принципу зв'язку вивчення літератури з формуванням глядацького досвіду виявилось плідним. Адже, розробивши модель компаративного аналізу творів літератури й театру (за матеріалами вивчення п'єси М.Куліша «Маклена Граса» й однойменної вистави Л.Курбаса в «Березолі» та роману М.Матіос «Солодка Даруся», поставлених у театрах України й світу) в учнів розширилося коло мистецьких зацікавлень, виникла цікавість до фактів відродження української культури 20-30-х років ХХ століття і сучасної, дійово збагачувався світ театральних вражень, емоцій, моральних почуттів і мистецьких знань школярів, підвищувалася самостійність і обґрунтованість суджень.

Нині в Україні з'явилося чимало публікацій, які переконують, що для здійснення реформ у країні потрібно так організувати навчальний процес у педагогічних вишах, щоб підготувати вчителя, здатного працювати по-новому. Оскільки Концепцією гуманітарної освіти передбачено істотні зміни в системі професійної підготовки майбутнього вчителя, то автори у цьому контексті

найбільшу увагу приділяють підвищенню загального рівня гуманітарної культури педагога [61, 56, 84].

Позаяк об'єктом діяльності вчителя є процес становлення людини, то вчені одним з найважливіших завдань сучасної педагогіки вважають посилення зв'язку між культурою та освітою. Сучасні завдання освіти, на думку багатьох дослідників, полягають у прилученні особистості до культурних цінностей, а культура розвивається внаслідок освітніх процесів.

Отже, як висновок варто зазначити, що методичні й організаційні форми взаємозв'язків між викладанням літератури й театру склалися протягом багатьох років (в Україні елементи театрального мистецтва залучалися в навчальний процес ще в Києво-Могилянській академії) і нерідко видозмінювалися відповідно реальних умов (зміни програм, характер репертуару в театрах України, особливості захоплення словесників і шкільних колективів).

Говорячи про специфіку сприймання творів різних видів мистецтв, необхідно враховувати ті форми, в яких відбувається ця перцепція. Якщо в театрі і кінозалі вона носить колективний характер, що так чи інакше впливає і на сприймання кожного окремого глядача, то спілкування із творами літератури, архітектури, образотворчого мистецтва має переважно характер індивідуальний, що надає своєрідність загальним основам і закономірностям художнього сприймання, які тут проявляються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян В. Театральна педагогіка. Київ: Лібра, 1996. 224 с.
2. Авдиева И., Лабинский М. Краткий миг праздника: Статьи и воспоминания о Лесе Курбасе. *Литературное наследие*. Москва: Искусство, 1987. С. 86 – 104.
3. Алексеев А. Театральный репертуар в зеркале социологотеатроведческой экспертизы. *Вопросы социологического изучения театра* / ред. В .Н. Дмитриевский. Санкт-Петербург, 1979. 179 с.
4. Березкин В. Искусство оформления спектакля. Москва: Знание, 1986. 128 с.
5. Блок В. Диалектика театра: Очерки по теории драмы и ее сценического воплощения. Москва: Искусство, 1983. 294 с.
6. Блок В.Б. Сопереживание и сотворчество. *Художественное творчество и психология*: сб. статей. Москва: Наука, 1991. С. 192.
7. Блудова В. Природа и структура художественного восприятия: Философско-эстетический подход к изучению художественного восприятия и его частные исследования. *Эстетические очерки: сборник статей* / за ред. С .Х .Раппорт. Москва: Музыка, 1977. С. 114 – 152.
8. Бондаревська І. А. Час твору і час життя. *Людина в часі (філософські аспекти української літератури ХХ – ХХІ ст.)* / наук. ред. В. Моренець/ Нац. ун-т Києво-Могилянська академія. Київ: Пульсари, 2010. С. 260 – 275.
9. Брудный Д. Л. Беседы о театре: пособие для учащихся нац. школ РСФСР. Ленинград: Просвещение, 1983. 59 с.
10. Ванченко К. Спогади українського лицедія. *Спогади про Марка Кропивницького: збірник* / упоряд. П. П. Перепелиця, В. П. Ярош. Київ: Мистецтво, 1990. С. 53 – 58.
11. Вахеметса А. Л. Человек и искусство Москва: Мысль, 1968. 196 с.

12. Вітченко А. О. Удосконалення літературного розвитку школярів 5-7 класів засобами театрального мистецтва. Київ, 2001. 198 с.
13. Волошина Н.Й. Естетичне виховання учнів в процесі вивчення літератури. Київ: Радянська школа, 1985. 104 с.
14. Гоголь и театр. Москва: Искусство, 1952. 568 с.
15. Гречанюк С.С. Сучасник поколінь прийдешніх (Микола Куліш). *На тлі ХХ століття: Літературні нариси*. Київ: Радянський письменник, 1990. С. 139 – 186.
16. Дадамян Г. Восприятие монументального искусства: типы, механизмы, эффективность. *Вопросы социологии искусства: Теоретические и методологические проблемы* / ред. Н. Н. Корниенко. Москва: Наука, 1979. С. 194 – 248.
17. Дидактика / ред. Б. П. Есипова. Москва: Учпедгиз, 1957. 203 с.
18. Дмитриевский В. Н. Некоторые вопросы методики изучения интересов и реакций театрального зрителя. *Художественное восприятие* / за ред. Б. С. Мейлаха. Ленинград: Наука, 1971. С. 366 – 385.
19. Жила С.О. Вивчення творчості Миколи Куліша: Посібник для вчителя. Чернігів, 2001. 62 с.
20. Жила С. Трагедія адекватна: роман Марії Матіос «Солодка Даруся». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 3. С. 6–12.
21. Жила С.О. Особливості вивчення п'єси Миколи Куліша «Маклена Граса». *Українська література в загальноосвітній школі*, 2001. С. 39 – 46.
22. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія*. Київ: «Віпол», 2000. 327с.
23. Дончик В.Г. Історія української літератури. ХХ століття: Книга 1: 1910–1930-ті роки. Київ: Либідь, 1993. 784 с.
24. Карасьов М. М. Глядач у театрі. Київ: Мистецтво, 1979. 152 с.
25. Карпенко-Карий І. Драматичні твори / ред. П.М. Киричка, упоряд. П.М.Киричка та Л.Ф. Стеценка. Київ: Дніпро, 1985. 439 с.

26. Карягин А. Некоторые актуальные проблемы социологического изучения искусства. *Вопросы социологии искусства: Теоретические и методологические проблемы* / за ред. Н.Н. Корниенко. Москва: Наука, 1979. 532 с.
27. Каск К. Люди в театральном зале. Таллин, 1980. 223 с.
28. Каск К. Структура театральной аудитории в Эстонии. *Театр и зритель: Проблемы социологии театрального искусства*. Москва, 1973. 267 с.
29. Каск К. Эстонский театр и его зритель. *Экономика и организация театра: сб. статей* / за ред. А. Юфит. Ленинград: Искусство, 1973. Вып. 2. С. 76 – 88.
30. Керлот Х. Э. Словарь символов. Москва: «REFL-book», 1994. 608 с.
31. Коган Л. Актер: опыт социологического исследования. *Театр*. 1965. № 9. С 78 – 82.
32. Коган Л. Художественный вкус. Москва: Мысль, 1966. 143 с.
33. Коган Л.Н. Искусство и зритель: некоторые исходные принципы социологического исследования зрительской аудитории. *Художественное восприятие* / за ред. Б. С. Мейлаха. Ленинград: Наука, 1971. С. 79-93.
34. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції. Київ: Школяр, 1997. 148 с.
35. Кореневич М. Експресіонізм у М. Куліша джерела. Слово і час. 1998. №11. С. 77 – 79.
36. Корниенко Н. Театральная эстетика Леся Курбаса. *Леся Курбас: статьи и воспоминания о Лесе Курбасе. Литературное наследие*. Москва: Искусство, 1987. С. 251 – 330.
37. Кудрявцев М. Трагедія гуманізму, або розстріл ілюзій із під Бетховена. Дивослово. 1998. № 5. С. 26.
38. Кузякіна Н. Б. «Ув'язнений за суворою ізоляцією...»: з роздумів над долею Миколи Куліша. Київ. 1993. № 7. С. 117 – 126.

39. Кузякіна Н. Б. П'єси Миколи Куліша: літературна і сценічна історія. Київ: Рад. письменник, 1970. 453 с.
40. Кузякіна Н. Б. Щедре літо Миколи Куліша. *Український театр*. 1992. № 6. С. 13.
41. Куліш М. Г. Твори: в 2 т. *т.1.* / упоряд. Л. С. Танюка, Київ, 1990. 509 с.
42. Куліш М. Г. Твори: в 2 т. *т.2.* / упоряд. Л. С. Танюка, Київ, 1990. 877 с.
43. Кучерюк Д. Ю. Мистецтво в структурі людської життєдіяльності. *Естетика*: підручник. Київ: Вища школа, 2000. С. 182 – 233.
44. Лавріненко Ю. Микола Куліш. *Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 4 кн.* / упоряд. Василь Яременко, Євген Федоренко. Київ: Рось, 1994. Кн. 1. С. 623 – 636.
45. Лановенко О. П. Художественное восприятие: опыт построения общетеоретической модели. Київ: Наукова думка, 1989. 248 с.
46. Мар'яненко І. О. Минуле українського театру: Зустрічі, творча праця. Київ: Мистецтво, 1953. 181 с.
47. Матіос М. Солодка Даруся веб-сайт. URL: <http://h.ua/story/215902> (дата звернення 12.10.2019).
48. Масенко Т. Г. Драматична поема. Микола Куліш. Роман пам'яті. Київ: Рад. письменник, 1970. С. 112 – 119.
49. Масенко Т. Г. Лесь Курбас «Березіль». *Роман пам'яті*. Київ: Рад. письменник, 1970. С. 300 – 305.
50. Мейлах Б. С. Взаимодействие искусств и задача изучения художественного творчества. *Вопросы литературы*, 1964. № 3. С. 3 – 16.
51. Мейлах Б. С. Художественное восприятие как научная проблема. Ленинград: Наука, 1971. С. 10 – 29.
52. Михайлова А. А. Сценография: теория и опыт. Москва: Сов. художник, 1989. 336 с.

53. Моя адреса: Соловки: Презентація фільму. *Український театр*, 1992. № 6. С. 16.
54. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь порівняльного літературознавства. *Слово і час*, 2003. №5. С. 10 – 18; №6. С. 7 – 19.
55. Наукові основи методики літератури / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
56. Науман М. Литературное произведение и история литературы: сборник избранных работ. Москва: Радуга, 1984. 423 с.
57. Немирович-Данченко В. И. Статьи, речи, беседы, письма / за ред. В. Я. Виленкин. Москва: Искусство, 1952. 442 с.
58. Общество. Литература. Чтение: Восприятие литературы в теоретическом аспекте / за ред. О. В. Егорова. Москва: Прогресс, 1978. 293 с.
59. Одарченко П. «Патетична соната» Миколи Куліша в німецькому перекладі. *Українська література: збірник вибраних статей* / за ред. О. Зінкевич. Київ: Смолоскип, 1995. С. 108 – 135.
60. Органова О. Н. Специфика эстетического восприятия. Москва: Высш. школа, 1975. 224 с.
61. Орлов В. Технології мистецької педагогічної освіти. *Професійно-художня освіта України* / за ред. І. А. Зязюна, В. О. Радкевича, Р. Т. Шмагалю та ін. Київ, Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2002. С. 121 – 126.
62. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглянути. *Літературна Україна*, 2005. Ч.2. 20 січ. (№ 2). С. 6.
63. Пахаренко В. Нарис української поезики: До нових підходів у вивченні літератури. Київ. 1997. 80 с.
64. Перепелиця П. П. З пам'ятного сучасників про Марка Кропивницького. *Спогади про Марка Кропивницького: збірник* / за ред. П. П. Перепелиці, В. П. Яроша. Київ: Мистецтво, 1990. С. 3 – 17.

65. Пікельна В. Художня культура як особистісна цінність педагога. *Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць* / за ред. І. А. Зязюна, В. О. Радкевича, Р. Т. Шмагало та ін. Київ, 2002. С. 24 – 27.
66. Програми середньої загальноосвітньої школи: українська література для шкіл з українською і російською мовами навчання. 5-11 класи; 8-11 класи. Київ: Освіта, 1995. 320 с.
67. Проект програми для середньої загальноосвітньої школи з українською і російською мовами навчання. *Українська література. 12-ті класи*. Українська література в загальноосвітній школі, 2002. № 5. С. 2 – 64.
68. Ревуцький В. Д. Український театр, 1992. №6. С. 29.
69. Режисура українського театру: традиції і сучасність: зб. наук, праць / ред. Л. А. Дашківська; АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. Київ: Наукова думка, 1990. 300 с.
70. Рехельс М. Л. Режиссер автор спектакля: этюды о режиссуре. Ленинград: Искусство, 1969. 232 с.
71. Сахновський-Панкєєв В. О. Драма і театр. Київ: Мистецтво, 1982. 132 с.
72. Семашко А. Н. Художественные потребности и их развитие у молодежи. Київ: Вища школа, 1977. 159 с.
73. Семенюк Г. Ф. Українська драматургія 20х років: Посібник для вчителя. Київ: РВЦ «Проза», 1993. 203 с.
74. Содружество наук и тайны творчества: сб. статей / за ред. Б. С. Мейлаха. Москва: Искусство, 1968. 449 с.
75. Ставицька Л. Про символіку драм Миколи Куліша. Українська мова та література, 1997. С. 5.
76. Станиславский К. С. Собр. соч.: в 8-ми т. Т. 2: *Работа актера над собой. Ч. 1: Работа над собой в творческом процессе переживания* / за ред. В. Н. Прокофьева. Москва: Искусство, 1954. 423 с.

77. Станиславский К. С. Собр. соч.: в 8-ми т. Т. 5: *Статьи; Речи; Дневники; Воспоминания (1877-1917)* / за ред. Г.В.Крисіна. Москва: Искусство, 1958. 685 с.
78. Станиславский К. С. Собр. соч.: в 8-ми т. Т. 7: *Письма (1886 – 1917)* / за ред. М. Н. Кедрова. Москва: Искусство, 1960. 811 с.
79. Столович Л. Н. *Жизнь – творчество – человек*. Москва: Политиздат, 1995. 415 с.
80. Танюк Л.С. *Монологи (театр, культура, політика)*. Харків: Фоліо, 1994. 383 с.
81. Ткачук О. М. Наративна стратегія малої прози Михайла Яцківа. *Слово і Час*. 2003. № 1. С. 63–70.
82. Феномен Марії Матіос: інтелект-реліз. веб-сайт. URL: http://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=189%3Aq--q&catid=152&Itemid=25&lang=uk (дата звернення: 16.10.2019).
83. Філоненко С. «Інша мова жінки»: художні особливості української жіночої прози 90-х рр. ХХ ст. *Слово і Час*. 2008. № 2. С. 49–56.
84. Хомич Л. Формування соціально психологічної культури майбутнього вчителя. *Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць* / за ред. І. А. Зязюн, В. О. Радкевич, Р. Т. Шмагало та ін. Київ. 2002. С. 19 – 23.
85. Храпченко М. Б. *Время и жизнь литературных произведений. Художественное восприятие: сб. 1* / за ред. Б. С. Мейлаха. Ленинград: Наука, 1971. С. 29 – 57.
86. Храпченко М. Б. *Сила искусства Художественное восприятие: сб. 1.* / за ред. Б. С. Мейлаха. Ленинград: Наука, 1971. С. 5 – 9.
87. *Художественная деятельность: проблема субъекта и объективной детерминации* / за ред. В. И. Мазепа, В. П. Иванов, Е. П. Шудря, Н. Я. Яранцева и др. Київ: Наукова думка, 1980. 395 с.
88. Черкашин Р. Ми березильці. *Сучасність*. 1996. № 78. С. 159 – 187.
89. Шерех Ю. Зустріч з «Березолем». *Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології*. Київ. Дніпро, 1993. С. 546 – 561.

90. Шерех Ю. Шоста симфонія Миколи Куліша /за ред. Л. С. Танюка. Київ: Дніпро, 1990. С. 326 – 328.
91. Яценко Т. Здійснюючи міжпредметні зв'язки. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*, 2001. № 6. С. 75 – 83.